

HİNT AVRUPA DİLLERİNDE "EY" ETKİSİ

Aşağıdaki iki makalede Zazaca'daki isimlerde cinsiyetin oluşumu, bükünlü şahıs zamirleri, şimdiki ve geçmiş zamanda çekimde özne ve nesne belirleyiciliğine dair "ey" zamiri üzerinden bir analiz denemesi yapılmıştır.

1

ZAZACADA "EY" FAKTÖR

Hint Avrupa dillerinde isimlerde cinsiyetin kökenine ilişkin bir deneme

1.Cinsiyetsiz isimler

Bütün isimler nesne konumunda "ey" alır.

"Ey" bir "He" dönüşümüdür. İşaret eder. Diğer tüm anlamlarını bu ilk aşamadan geçtikten sonra almıştır. "He" aşamasına gelinceye kadar başka değişimlerde geçirmiştir.

Partça -Ho/He -O

Pahlevice -Oy -O

Ha>He>Ey

Geniş /şimdiki zaman				
	Özne	Fiilin aldığı ek	Nesne	Fiilin aldığı ek
Eril isim	Lazek	-o	lazekî	Özne belirler
Zamir	O	-o	ey	"
Dişil isim	Keyneke	-a	keyneke	"
Zamir	A	-a	aye	"
Çoğul isim	Lazekî	-ê	lazekan	"
Zamir	Ê	-ê	inan	"

Lazek (n) -Erkek çocuk, oğlan

Keyneke (m)- Kız çocuk

1.Bükünlülük eki "î" isime eklenerek onun nesne olmasını sağlayan ektir.İsimin bu gramer ilişkileri içindeki konumuna işaret eder.

Ez lazekî vînenan - Ben çocuğu görüyorum

Lazek lazekî vînenno - Çocuk çocuğu görüyor

O lazekî vînenno - O çocuğu görüyor

2.Görüldüğü gibi fiile eklenen şahıs ekinin özne ile ilişkisi vardır.İsime "î" eklenmediğinde onun cümlede nesne olduğu anlaşılmaz.Nesne ile ilişkisi yoktur.Fiil "î" ekini almamış yani nesne konumu tanımlanmamış isimi doğrudan göremez.Özne nesne ilişkisinde karışıklık ortaya çıkar.

Ez lazek vînenan -Ben çocuk görüyorum

Lazek lazek vînenno -Çocuk çocuk görüyor

O lazek vînenno -O çocuk görüyor

O o vînenno -O o görüyor

3."î" işaret etme boyutuyla gerçekte "ey"dir.Nesne konumu bu şekilde ortaya çıkar.Özne nesne ilişkisinde karışıklık durumu ortadan kalkar.Artık **fiil özneye aittir.Nesne de fiile.**

Ez lazekey vînenan - Ben çocuğu görüyorum

Lazek lazekey vînenno - Çocuk çocuğu görüyor

O lazekey vînenno - O çocuğu görüyor

4."î" ile nesne konumunda kullanılan isim kişi zamiri "**ey**" tarafından da gösterilebilir.

Ez lazekî vînenan -- Ben çocuğu görüyorum

Ez ey vînenan - Ben onu görüyorum

Lazek lazekî vînenno - Çocuk çocuğu görüyor

Lazek ey vînenno - Çocuk onu görüyor

O lazekî vînenno - O çocuğu görüyor

O ey vînenno - O onu görüyor

5.O halde "**î**" bükünlülük eki gerçekte bir "**ey**"dir ve bu eki nesne konumundaki isimler alır.

Nesne konumunda bütün isimler "Ey" alır.Bu durum isimin cinsiyete göre tanımlanmadığı durumda ise oldukça belirgin olarak vardır.

Lazekey

Keynekey

Lazekeyan

2.Dişil isimler ve işaret zamiri "Aye"

Oysa dişil isimde bize sadece "-e" olarak görünen "ey" eril sisimden farklı olarak bu isimden ayrılmaz.Dolayısıyla bu haliyle eril isimdeki bükünlülük eki gibi belirgin bir şekilde algılanmaz.Ancak biz onun varlığının dişil isimin son hecesindeki "-e" sesinden değil tam tersine onun yerine geçen zamirden farkına varabiliriz.Gerçekte cinsiyetsiz isime eklenen "ey" dişil isimde farklı bir yapıdadır.Dişil isimler dişil işaret zamiri "aye"ile gösterilir.Bu zamirde son hecesinde bir "-e" bulundurmaktadır.Dolayısıyla dişil yapısı da bundan kaynaklanıyormuş algısı yaratır.Ayrıca zamir olarak "ey" ile aynı işlevi yerine getirir.Nesne durumundaki bir isimi işaret eder.

Lazek lazekey vînenno - Çocuk çocuğu görüyor

Lazek ey vînenno - Çocuk onu görüyor

Lazek keynekey vînenno - Çocuk kızı görüyor

Lazek aye vînenno - Çocuk onu görüyor

3.Dişil ve eril işaret zamirleri arasındaki fark

Dişil işaret zamiri "aye" aynı zamanda bir "ey" dir.Gerçekte de "ey"in hece dönmesine uğramış dişili "eya"dır.Ayrıca isim köküne sadece "-ey" eklemek cinsiyet vurgusu açısından yeterli değildir.Oysa dişil isimleri işaret eden zamir "eya" eril zamirden farklı olarak "-a" eki alır.O halde "eya"daki "a"cinsiyete vurgu yapar."Eya" zamirini "ey" den farklılaştırır."Eya" gerçekte bu biçimi almadan önce bir tamlamaydı. Bir "ey" ve "a" ikilisinin biraraya geldiği bir "He ey>Eyey" süreci izlemiş olabilir.

Lazek keynekey vînenno - Çocuk kızı görüyor

Lazek eya vînenno - Çocuk onu görüyor

4.Dişil isimlere eklenen "ey"

Eril isimleri işaret eden zamir "ey" isimlerin nesne konumuna da işaret ederken onların bir "ey" alma durumunu da vurgular.Aynı şey dişil simler içinde geçerlidir.Dişil isimler cümlede nesne konumundayken "eya" ile işaret ediliyorsa onlarda da bir "eya" takısı mevcuttur.

O lazekey vînenno - O çocuğu görüyor

O ey vînenno - O onu görüyor

O keynekeya vînenno - O kızı görüyor

O eya vînenno - O onu görüyor

Keynekeya > Keynekeye>keynekey>keynekey>Keyneke

O keynekey vînenno - O kızı görüyor

5.Nesne olarak dişil isim

Nesne konumunda dişil isim erilden farklı olarak "-eya" eki aldığı anda eril gibi kendisi olarak doğrudan fiilin nesnesine dönüşmez.Oysa eril isim "ey" eki aldığı anda doğrudan fiilin nesnesidir.

O lazekey vînenno - O çocuğu görüyor

O keynekey-a vînenno - O kızı görüyor

6.Dişil isimin nesne konumunda sahibi

Dişil isim "-eya" eki aldığı durumda dişillik vurgusu nedeniyle gizli bir erile aidiyet ilişkisiyle bağlanır.Çünkü dişildeki "a"da önce "ey"den önce gelip onun "ey" e aidiyetine gönderme yapar.Ortaya çıkan bu yapısında toplamını da fiilin nesnesi haline getiren"ey"dir.Yani kişi iyelik zamiri "ey" in yerine geçeceği yapıyı ortaya çıkarır."Ey" yerine geçeceği yapı bu ilişkiyi temsil eden yapıdır.Dolayısıyla "Ey" bu durumu "Eya" görüntüsüyle gerçekleştirir.

Keyneka ey - Onun kızı

O keyneka ey vînenno - O (onun) kızı görüyor

O eya vînenno - O onu görüyor

7.Dişil isimde "-a" eki

Demekki "a" da bir "ey" dir.Çünkü onun vasıtasıyla dişil isim eril kişi zahirine bağlanır.Dolayısıyla o da "ey" in dönüşmüş biçimidir.Ortada bir isim ve kişi zahirinden oluşan bir tamlama vardır.

Keynekey Ey

Keynekeyey > Keynekeyey > Keynekeye > Keynekeya > Keynekeye> Keynekey
> Keynekey>

Keyneke

8.İsimlerde cinsiyet

Zamanla isimlerde cinsiyet belirmiştir.Buna yol açan da dişile gönderme yapan isimlerin "ey" ekiyle sabitlenmesi,kalıplaşmış tamlama biçimde kullanılması ile gerçekleşmiştir.

Onun dişilde sürekli bulunması sürekli bir gizli erile aidiyet vurgusu sağladığı içindir.Demekki erkek egemen topluma geçişle birlikte dişilin dişillikinden önce aitliğine vurgu yapılmaktadır.O halde "dişillik" aidiyet ilişkileri içerisinde tanımlanmaktadır.

Cinike - Kadın

Cinika ey

Keyneke -Kız
Keyneka ey

9.Diğer canlı varlık adlarında cinsiyet

Dişi varlıklara gönderme yapan bu isimlerin zamanla diğer dişil isimlerin oluşumunda etkisi vardır.Erkeğe yada erke aidiyet ilişkileri ile bağlanan dişi insan isimlerinin bu kullanım biçimi, zamanla önce dişi olan diğer canlı varlıkların isimlerine aynı şekilde aktarılmıştır.

Her- Eşek
Herey>Here
Şer -Aslan
Şerey >Şere
Estor -At
Estorey > Estore
Pisîng -Kedi
Pisîngey > Pisînge
Heş -Ayı
Heşey > Heşe
Lu -Tilki
Luyey > Luye

10.Dişil isimlerde sabitlenen "ey"in değişime uğraması

Zamanla bu ekle sabitlenen bu isimlerin kaynaşp kısalmasıyla, sonlarındaki bu ek de değişime uğramıştır.Son hecelerindeki "Ey" aşağıdaki gibi değişmiştir.

Ey>e
Keynekey
Keyneke

Ey>e>a

"-a " dönüşümü daha çok eril ve dişilin başka bir isime bağlanması nedeniyle "ey" zorunlu olarak ikisinde kullanıldığında dişil "ey" ile biten isime yine "ey" eklenerek vurgulanmıştır.

gedey>geda
Gedey ey>Geda
Şiwaney>Şiwane (n)
Şiwaneyey>Şiwana (m)

Ey>e>î
Vilikey>Vilikî

11.Sözcük sınıfı olarak dişil isimler

İşte bu son kaynaşık biçimin bu son hecelerindeki değişimle yeni bir sözcük sınıfı ortaya çıkmıştır.Yani önce insan isimlerinin aidiyetiyle tanımlanan bu isimler zamanla da canlı dişil isimlerinde aidiyet vurgusu içerisinde tanımlanmasına yol açmıştır.Daha sonra da ses değişimi ile son hecesi "**a,e,î**" ile biten tüm isimler dişil isim konumuna evrilmiştir.Yani doğrudan dişil canlı isimleri olmasa da son hecelerinin ses düşmesi sonucu açıkta kalan "**a,e,î**" sesleri nedeniyle bu yeni biçimdeki isimler bu kategoride yer almıştır.Ayrıca ses düşmesinin yaşanmadığı ancak son sesi "**a,e,î**" seslerinden oluşan sözcükler de bu kategoriye evrilmiştir

Dore

Doxine

Doşe

Leye

Maxe

Geremole

Karne

Maşa

12.Eril isimlerin dişilleştirilmesi

Ayrıca sonradan ortaya çıkan isimlerde eril dişil vurgusuna ihtiyaç duyulduğunda bu görevi evrimin bu son biçimi "-e" yerine getirmiştir.

Şorişger - Devrimci

Şorişgere -Devrimci (Bayan)

13.Dişil isime benzeyen eril isimler

Bunun yanında eril canlı varlıkların isimlerinin sonu "**a,e,î**" ile bitse de bu isimlerin eril çekimde kalması işte bu aidiyetlik ilişkisi nedeniyle dir.Erkek egemen toplumda dişil varlık erkeğe aittir.Bu nedenle de erkek canlı için aidiyet vurgusu yoktur.Çünkü canlı cinsiyeti anlamında erkeğin aidiyeti olamaz.Soy adlandırmaları bile bu temelde tanımlanmıştır.

Ga - Öküz

Mamosta -Mamosta

14.Gramer yapısında dişil çekimin oluşumu

Ayrıca "EY" in sabitlenmediği isimler dönüşüme uğrayarak son seslileri nedeniyle dişil isim gibi çekimlenmeye başlamıştır.Bu aynı zamanda tüm gramer yapısında da dişil ek ve kök kategorilerinin oluşumuyla paralel gitmiştir

Lazek yeno -Çocuk geliyor

Keyneke yena -Kız geliyor

15.Çoğul eki "î"

Bükünlülük eki gibi çoğul eki de bir "ey"dir.Onu bükünlülük ekinden ayırın şey ise çoğul eki "î" bu son biçimini çoğul eki "an" ve bükünlülük işlevini yerine getiren "ey"in kaynaşık biçimin kısaltarak bu son biçimi almasıdır.Yani "î" ilk haliyle "hanan"dır.Onun taşıdığı bu anlam "î" göreviyle devam etmektedir.Ancak bu biçimine "ey" biçiminden evrilerek gelmiştir.

Lazekeyan yeneyan> Lazekî yenê -Çocuklar geliyor

16.Çoğul ekinin iki evrimi

Zamanla iki biçimde değişime uğramıştır.
Şimdi bu "EY" in yerine doğrudan onun önceli "HE" ile çoğul üzerinde incelersek.

He>Ey - O

n - Kaynaştırma ünsüzü

an - Çoğul eki

Özne olarak

İsimde -

Lazekhenan>Lazekeyan >Lazekey>Lazekî

Zamirde -

Henan>Ehnan>Eynan>Ey

Nesne olarak

İsimde-

Lazekhenan>Lazekehnane>Lazekenan>Lazeknane>Lazeknan>Lazekan

Zamirde -

Henan>Henan>Ehnan>Eynan>Ênan>înan

17.Bükünlülük eki "î"nin son biçimi alışı

Bunu ancak eril,dişil ve çoğul isimlerin birbiri ile ilişkisi içerisinde anlayabiliriz.

Dişil canlının mülk haline getirilmesi ile birlikte onun erile aitliğinin de vurgulanması ile oluşan yeni yapı zamanla kısaltarak eril isimle benzeşme yoluna girmiştir.Bu durumda da eril ve dişil isimin nesne durumunda

ayrıştırılması gereği ortaya çıkmıştır.

Keynekeyey > Keynekeyey > Keynekeye > Keynekeya > Keynekeye>Keynekeyay
>Keynekeye>Keynekeye

Keynekey

Lazekey

İşte bu benzeşme durumunda eril nesne takısı dişildeki "ey"den farklılaşmaya başlamıştır.Bu şekilde de dönüşüm sonucu "î" ortaya çıkmıştır.Bu bir süreç içinde olmuştur.

Keynekey

Lazekey>Lazekî

18.Dişil isimde son biçim

Yine aynı şekilde dişildeki evrim devam etmiş ve ortaya dişil isimin nesne durumundaki biçimi ortaya çıkmıştır.Dişilde "y" düşmüştür.

Keynekey >Keynekey>Keynekeye

Lazekey>Lazekê>Lazekî

Dişilde başka bir sese eril gibi evrilmemesinin nedeni dişilin aidiyetliğine ilişkin vurgunun zorunlu olması ve bu durumunda onu muhafazakar kılmasıdır.Ayrıca eril isimin bu durumdan etkilenererek "î"alması dişilin sadece"-e" son seslisine kadar değişme olanağını da tanımıştır.Bu durumda dahi erillik ve dişillik korunabildiği için eril değişime uğradığı için dişil de yeni biçimini almıştır.

19.Çoğul ekinin öznedeki serbestliği

Özne durumu ve nesne durumunda hem isim ekinde ve hemde zamir olarak iki ayrı yoldan evrimleşmesinin nedeni;

Çoğulda da özne ve nesne boyutuyla iki biçimde dönüşme gerçekleşmiştir.Özne durumundaki biçimi eril ve dişil isim ayrılığın ortaya çıkması nedeniyledir. Yani eril isim özne durumunda hiç bir şeye aittir.Özne durumunda tekil bir isim "ey" almaz.Onu bu yönden fiile bağlayan bir durumda yoktur.Onun işaret eden zamirde yalındır.Dişil isim tamlama kılığında erile aittir.

Eril isim sadece nesne konumunda fiile aittir. Nesnedekinin tersine öznedeki erilin hiç bir şeye ait olmama durumu dişilin ve çoğulun öznedeki son biçimlerinin nasıl olacağını belirlemiştir.Çoğul isim ve zamirin evriminde

duraksamasını zorunlu kılan bir şey de yoktur.Çünkü kendisinden önce dişil isimde son biçimini almıştı.Dolayısıyla şimdiki zamanda özne konumunda çoğul çekim "ey" aşmasından geçmiştir.Onun çoğul takısı olarak "-î" ve zamir olarak da "Ê" biçimini alması bu düzlemde dir.

Lazek (eril)

Keyneke (dişil)

Keynekeyey > **Keynekeyey** > **Keynekeye** > **Keynekeya**
> **Keynekaye**>**Keynekay**>**Keynekey**>**Keyneke**

Lazekî (çoğul)

Lazekeyan>**Lazekey**> **Lazekê**> **Lazekî**

Çoğul isim üzerinde erilden kaynaklı bir baskı bulunmamaktadır.Ancak dişilden kaynaklı baskı vardır.

Keynekay>**Keynekey**>**Keyneke**

Lazekeyan>**Lazekaya**>**Lazekey**> **Lazekê**> **Lazekî**

Çoğul ile dişil aynı evrimleşme basamağında dahi birbirlerine karşı farklılığını korumuştur.

Lazek (eril)

Keyneke (dişil)

Lazekî (çoğul)

20.Tamlamada eril tamlanan takısı "-ê"

Tamlanan isimdeki ê eki iyelik bildirir.(-in/-un/-nin/-nun).Dolayısıyla o da bir "ey"dir.Bu kezde bir isimi tamlanan görevindeki nesneye bağlamaktadır.Ancak evrimleşme sürecinin ortaya çıkardığı bir biçim olarak öncelikle bir eril isim takısıdır.

Lazekê merdim

Erilde ey>ê

21.Tamlamada dişil tamlanan takısı "-a"

Dişilde tamlananın son seslisi e a'ya dönüşür.(e>a).Gerçekte - e ey kaynaşması vardır.Tıpkı işaret zamirinde olduğu gibi.Bu durum isimdeki cinsiyetin oluşumundan sonra gerçekleşmiştir.Yani cinsiyetsiz bir isim değil de cinsiyeti olan bir isimin dişilliğinin de vurgulanması nedeniyledir.

-e ey kaynaşması

Keynekey ey merdim

Keynekey ey merdim

Keynekey ey merdim

Keyneka merdim

Yukarıdaki aşamalar gerçekleşmiştir.Burada da eril isimlere eklenen iyelik eki "ê" aynı yoldan ilerlemiştir.Eril isimlere eklenen bu ek doğrudan isime eklenirken **dişil isimlerde ise doğrudan dişillığe yol açan eke eklenir.Ancak her ikisinin evriminde benzerlik durumu cinsiyeti ortadan kaldıracağı için dişilde değişim meydana gelmiştir.**

Lazekey merdim – Adamın çocuğu

Keynekey merdim > Keyneka merdim -Adamın kızı

Yukardaki tamlanan isime eklenen bu ek evrimleşme basamaklarında benzerlik durumunun her iki cins isimde gerçekleşmesi nedeniyle dişil çekimde baskı durumu ortaya çıkar.Yani iki isimden birinin aldığı ek diğerine karşı zorunlu olarak farklılaşmak zorundadır.

Lazekey Muhtar> Lazekey Muhtar

Keynekey Muhtar> Keyneka Muhtar

Dişil ve eril isim farklılığının oluşmasından sonra tamlama eklerinde de eril isime eklenen ekin dişil isime eklenen ek üzerinde baskıya yol açması ve onun "ay" biçimine evrilmesi "a"nın oluşum nedenidir.Ancak başka bir sesli değil de "a" biçimin ortaya çıkışı "biyene" fiiline eklenen dişil şahıs eki "a"nın "ey"den dönüşerek bu son biçimi almasıyla ilişkilidir

Keyneka ey yena > Keyneka yena > Keyneke yena

22.Tamlanandaki belirsizlik takıları

"de" ve "ko"- tamlananı belirsizleştirir,Bir,herhangi bir anlamı katar.

Yukarıda erilde "-ko" yerine "de" ve dişilde de "-ka" yerine de "da" konulabilir.Anlamı aynıdır.Bunlar kendisinden önce bir "ey" gelir."-êde/êko" ayrıca kendilerinden sonra bir "ey" daha gelerek bunları tamlayan isime bağlar.Bu dişil ve eril farklılığında daha belirgin görünür.Cinsiyet vurgusunun ortaya çıkabilmesi için eril ve dişil farklı yollara evrilmiştir.

Lazek ey ka ey merdim>Lazekê ka yo merdim> Lazekêko merdim

Keynek ey ka ey ey merdim> Keynek ey ka eya merdim> Keynekê ka aye merdim>

Keynekê kaay merdim>Keynekêka merdim

23.Tamlayandaki belirsizlik eki

Tamlayan isimde **ê** eki ise belirsizlik bildirir.Herhangi bir anlamı katar.Ancak Türkçedeki gibi -nin/nun anlamını tamlayandan önce gelen "**ê/a**" katar.

Belirsiz tamlayan eki **yew>ewy>ewî>eî>ê** yolunu izlemiş olabilir.Her durumda "yew" ile ilişkisi vardır.

Lazekê merdimê – Herhangi bir adamın çocuğu

24.Bazı şahıs eklerinde cinsiyet etkisi

-am>an > on,un,o,u,a

Ez yeno -Ben geliyorum

Ez yenu -Ben geliyorum

Ez yena - Ben geliyorum

Bu çekimler her durumda cinsiyet çekimi ile benzeşir.

Ez yena - Ben geliyorum

Ti yena (dişil) - Sen geliyorsun

A yena (dişil) - O geliyorum

Birinci tekil "**-a**" çekimi tarih içerisinde edilginleştirme çizgisinin ürünü olarak "**-a**" çekimiyle paralel aynı biçimde ele alınması onun bu süreçte aynı karakteri taşıyan ideolojik kavramlarla aynı paralelde olması demektir. Birinci tekil çekimde cinsiyet ilişkilerinden bağımsız "**-an**" çekimi en tutarlısıdır.Çermük ağzındaki bu "**-an**" kullanımı standart Zazaca için stratejiktir.

Bkz.

<http://www.zazaki.de/english/T.L.Todd-AGrammarofDimli.pdf>

Plümür Zazacasında kullanılan "**-ane**" birinci tekil şahıs eki "**-an**" türevidir. Son hecesindeki "**-e**" de bir "**ey**"dir.Büyük olasılıkla ya bu çekimde eril vurguyu arttırmak için yada dinsel nedenlerle islam içindeki bir çizgi olan alevi inancındaki Allah'a ulaşma,ona ait olma anlamıyla eklenen bir ek olabilir.Yani tasavvufi bir "**-e**" dir.

Ez sonane - Ben geliyorum

Bazı yörelerde ikinci tekilde kullanılan "-a" ve "-î" zamanla eril-dişil boyut kazanıp bu son biçimini almış olabilir. İkinci çoğulun karşıtı olarak ikinci tekilde bir "e" vardır.

Ti yenay > Ti yena (dişil) - Sen geliyorsun

Ti yeney > Ti yene>Ti yenî (eril) - Sen geliyorsun

Şima yenê -Siz geliyorsunuz

Bu anlamda ikinci tekil erilin çoğul isim takısı,bükünlülük eki ve dili geçmiş zaman için çoğul şahıs eki ile benzeşme durumunu ortadan kaldırmak için tekrar "-e" yada "-ey" evresine geri çekmek önemlidir.

25.AYE bir iyelik ilişkisinin ürünüdür

işaret sözcüğü "ha" ile ilişkilidir.

"EyEy" ilişkisinin kökünde iki "ha" bileşimi yada arada iyelik ilişkisi sağlayan başka hece yada sesler vardı.

Rusça Ana

İşveççe Hun

Goranice An,Ana

Türkçe Onun yada OnunO gibi

Yada ilk gösterme sözcüğü kendi içinde zamir olarak farklılaşmıştı.

Ha ve han biçiminde.Ve bu zamir aynı zamanda iyelik ilişkisi sağlayan bir sözcüktü

Bu anlamda

1.HaHa>EyEy

2.Ha-n-ha >EyEy

3.HanHan>EyEy

Yukarıdaki ilişkiler daha kuvvetli ihtimal olmakla beraber "EyEy" deki iki "Ey"den biri özellikle de iyelik anlamı katan başka bir sözcüğün dönüşerek "Ha>He>Ey" aşamalarından geçmiş biçimi de olabilir.Her durumda Zazacada "Ey" yalın,-i halini işaret etme ve iyelik durumlarını bir arada içerir.

Dolayısıyla kökü her ne olursa olsun "EyEy" de içinde bir iyelik ilişkisinin olduğu tamlamadır.Dişil zamir "Aye"yi oluşturan bileşimdir.Ayrıca zamir olarak isimlerle bütünleşip onlarda dişil isim sınıfının temel oluşma nedenidir.

Aye'nin kök anlamı "OnunO"dur

İsimlere ilk eklendiğinde isimlerin son sesinin ünlü yada ünsüz olmasının bi önemi yok çünkü "Ha" ön hecesindeki "h" nedeniyle bu durum önemsizleşir.Yada "ha" ön

hecesinde "h" ünsüzünün olmadığını var sayarsak bu durumda da sesli biten isimlerden sonra araya kaynaştırma sesi girmesi de muhtemeldir.

Ama zaten zamirde ortaya çıkan "EyEy" ilk biçimiyle sadece dış insanları belirten "Kadın,kız" gibi bir kaç sözcükle sıfat olarak kullanıldığı için bu durumun pek de bir önemi yoktur.Onun ek haline gelişi çok sonraları belki de yüz yılları alan bir süreçtir.

Sözcük sonlarında kısalarak;

1.-a>-e>-î seslerine dönüşmüştür.Son sesleri de bu biçim alan sözcükleri bu kategoriye evriltmiştir.

2.Bu sesleri alan sözcükler daha tutucu olduğu için dönüşüm durumunda son eki yeni bir sınıfın oluşumunda nedeni olmuştur.Bu da cansız isimler sınıfıdır.Cansız isimlerin ilk erilden ortaya çıkma ihtimalleri düşüktür.Çünkü sözcükteki son sesin korunması güdüsü dışıdan gelen bir durumdur.Ayrıca cansız isimlerde ilk bu çekime girenler yine canlı isimi olan ama cansız isimler arasında yer alan isimler değildir.Doğrudan nesne yada şeylerin isimleridir.Cansız isimlerin gramer çekimine etki etmesi çok sonraları gerçekleşen bir süreçtir.Zaten bu durumla tamamen yeni bir sınıf haline gelmişlerdir.Onları tanımlayan zamir dişil zaminin dönüşümüdür.Çok sonraları bu zamirinde yerini başka bir sözcükle karşılanmaya başlamıştır.

Rusça ve ingilizce 3.tekil zamirleri karşılaştırsak

On-He

Ana-She

Ano-it

-Cansız isimler dişil isim kategorisinden ayrılmasının esas nedeni kendilerindeki ses değişimi değil bu değişimle uyumlu hale gelen diğer çekimlerdir.Özelde de fiil çekimidir.

Bunun duruma geçmeleri geçmiş zamanda fiil çekiminde Cansız isimin son hecesiyle dişil fiil ekinin çelişkiye düşmesiydi.Dolayısıyla dişil fiil eki de bu isimlerle kullanımda değişime uğradı.Yeni bir fiil eki olarak 3.tekil cansız kişi eki de böylece oluşmuş oldu.Bu sayede cansız isimlerde fiil çekimiyle fiilin sahibine dönüştü."Ben" ve diğer şahıs zamirleri gibi başlı başına ayrı bir şahıs olarak fiili belirleyen bir özneye de dönüşmüş oldu.

Ruçada geçmiş zaman çekimi	
3.Şahıs zamirler	Geçmiş zaman ekleri
(eril) On	-
(dişil) Ana	la
(cansız) Ano	lo
(çoğul) Ani	li

Rusça örnekler

Miladoy (e)

Devička (d)

Manto (c)

Miladoy padal-Genç düştü

Devička padala-Kız düştü

Manto padala>Manto padalo-Manto düştü

İsimlerin germen dillerinde artikellerle tanımlanması çok sonra gelişen bir süreçtir.Artikeller cinsiyet ekinin işaret sıfatıyla "that" in köküyle kaynaşarak ortaya çıkmıştır.Önce zamirle mülkiyet ilişkileri içinde ortaya çıkan dişil tanımlama daha sonrasında isimlerle birlikte kullanılan eke dönüşmüştü.Sonrasında da cansız isimler ve çekim eklerinin ortaya çıkışıyla gelişen süreç halini almıştı.Son biçimi diğer dillerde işaret sıfatıyla kaynaşan ek biçimine evrilerek bu dillerde almıştır.

Der Mann

Die Frau

Das Kind

Das Auto

Bu biçimi almasıyla beraber isim son harflerinin "EyEy" ilişkisi önemsizleşmiştir.Bu çekim ilişkisi artikele taşıdığı için isimlerin son sesleri yada isimlere eklenen diğer ekler artikelle ses uyumluluğu ve diğer isim yada eklerle benzeşmek durumunu nedeniyle belirli artikellerde sabitlenmiştir.Bunların gruplaşmasında cinsiyet son belirleyicidir.

Die Ahnung

Die Zeitung

Der Zweifel

Der Mut

Das Fenster

Der Arbeiter

Die Arbeiterin

Kök dilde mülkiyet ilişkisi nedeniyle oluşan dişil zamir,dişil isimler ve bu temelde oluşan tüm çekimler bugün bir çok hint avrupa dilinde yer almakla beraber, bu ilk oluşum nedenini tarihi bir durum olarak kalmıştır.Bu dillerde bu çekimlerin olması onların doğrudan ideolojik ayırım nedeniyle kullanıldığı yanlışlamasına düşmemek gerekir.Dün olduğu gibi bugün de cinsiyetçi aşağılama dilin kendisinden değil sınıflı toplum yapısından kaynaklanır.

© Raver Dersim

Bu deneme yazısının yayın hakları saklıdır.

20.01.2014

ŞAHIS ZAMİRLERİNDE "EY" ETKİSİ

Bükünlü şahıs zamirleri üzerine kurgusal bir deneme

Aye zamirinin bir tamlama olduğunu ve "Ha ey>Ey ey>" sürecinden geçtiğini varsayarak bu şahıs zamirini ve onun özne olduğu cümlelerde şahıs ekini "eyey" şeklinde kullanarak bükünlülüğe yönelik bir yaklaşım denemesi yapabiliriz :) Ancak baştan belirtelim dilde şahıs zamirleri, şahıs ekleri yada diğer ekler eş zamanlı olarak aynı şekilde evrimleşmez. Pürüzsüz bir yoldan toplu bir hareketle aynı şekilde değişim olmaz. Ancak hepsinin aynı yoldan eş zamanlı değiştiğini varsayarak bir analiz yapabiliriz. Nihayetinde bunlar aynı anda olmasa da değişik zamanlarda aşağıdaki biçimlerine yakın veya tamamen aynı biçimde bu aşamalardan geçmiştir.

Zamir	Şahıs eki
Ey	ey
EyEy	eyey
Eyan	eyan

1. Zazacada şimdiki zamanda "-ant" türevi bir ek vardı. Bu ek şahıs ekleriyle kaynaşmasıyla paralel üzerinde "t" sessizi şahıs eklerindeki "t" tek kaynaşarak tek "t"ye evrildi ve sonrasında düştü. Bu "t" bazı avrupa dillerinde hem şimdiki zaman hemde şahıs eki olarak hala yaşamakta.

Almanca

Ich gehe-Gidiyorum

Er geht-Gidiyor

Dolayısıyla şahıs eklerin şimdiki zamanda bir ta" vardı. Ancak "ha" heceside vardı. Şahıs eklerinde kalan bu hecenin dönüşmüş halidir.

Mı -than

To -taha>tha

Ey- th

Geçmiş zamanda da bu ek geçmiş zaman ekiyle kaynaştı. Geçmiş zamanda da şahıs eklerindeki "t" tamamen kayboldu. Geçmiş zaman eki "t" sadece bazı sözcüklerde var. Ayrıca bu "t" kalıntısını taşıyan yada taşımayan bütün fiiller düzensiz fiillerdir. Düzenli fiiller oluştukça düzenli geçmiş zaman eki olarak "-et yada -ed" ortak akıl tarafından benimsenebilir.

Aşağıdaki anlatımda 3. Tekil ve Çoğul şahıs zamirlerinin ve çekim eklerindeki "ta" ve "ha" hecelerinin kalktığı "ha"nında doğrudan "ey" biçiminde dönüştüğü varsayılarak anlatım yapılmıştır. Yoksa çok detaylı bir anlatımla her hecenin hangi dönemde nasıl olduğu ve diğer dillerde de bu durumun ne olduğu şeklinde bir tanımlama yapılmamıştır. Ancak yapılan tasvirle amaçlanan şimdiki zamanda şahıs zamirleri ve şahıs eklerinin daha yeni olduğu, geçmiş özne durumundaki zamirlerin daha eski olduğu ve özne konumunda fiil üzerindeki çekimde belirleyici olmaktan çıkma nedenleri üzerine bir analiz çabasıdır bu yazı. Özel de tüm bu durumun "Aye" zamirinin ortaya çıkışı ve fiil çekimindeki etkisi nedeniyle bu sonuca yol açtığına iliskindir bu yazı.

Ti mi vinena-Sen beni görüyorsun
Ez to vinenan-Ben seni görüyorum

Mi vînit-Ben gördüm
To vînit-Sen gördün

Mi ti vinita-Ben seni gördüm
To ez vînit-Seni beni gördün.

Az değişenler	Çok değişenler
Mi	Ez
To	Ti
Ey	O
Aye	A
Ma	-
Şima	-
Înan	Ê

Ey vînitey-O gördü

Eyey vîniteyey - O gördü

Yukarıdaki örneklerden hareketle;

1.Farklılaşma

Dişil özne -dişil nesne ayrımı

Dişil şahıs zamiri hem öznede hemde nesnede aynı olunca özne fiile eklenen takı nedeniyle tutuculaşır.Nesne değişime uğrar.

Eyey>Eyay>Eya>Aye>Ay>A

Eyey eyey vîniteyey

Eyey a vîniteyey

2.Farklılaşma

Dişil nesne-Eril nesne farklılaşması

Fiile eklenen geçmiş zaman takısı uzundu.Dişil takı da uzun olunca kısalma eğilimine girdi.Fiile eklenen dişil eki kısalınca bu kezde eril şahıs ekiyle çakışma olur.Bu durumda da dişil şahıs eki eril nesnede düşer.

Eyey a vînitey

Eyey ey vînitey > Eyey ey vînite>Eyey ey vînit

3.Farklılaşma

Eril özne -Dişil özne farklılaşması

Aynı durum dişil nesne kullanan dişil çekimli cümlede bu kezde eril nesne kullanan eril çekimli cümle arasında gerçekleşir.Dişil daha muhafazakardır.Çünkü dişil şahıs bir tamlamadır.

Hal böyle olunca fiile eklenen ekte böyledir.İşte bu ek daha önce kısalmıştı.

Bu ek bir kez daha kısalması demek onun mülk ilişkileri içerisindeki dişillğine yapılacak vurgunun ortadan kalkması demektir.İşte bu nedenle eril eki taviz verir ve düşer.

Eyey a vînitey

Ey ey vînitey > Ey ey vînite>Ey ey vînit

4.Farklılaşma

Eril özne-Eril nesne farklılaşması

Eril şahıs zamiri ve nesne hali kendi içinde çakışınca bu kezde şahıs zamiri tutuculaşır.Çünkü zaten fiil takı almıyor.Onun sahibi olan şahıs zamirinin değilde nesnenin değişmesi kaçınılmaz.

Ey ey vînit > Ey oy vînit > Ey o vînit

5.Farklılaşma

Fiilin sahibinin el değiştirmesi

Eril nesnede dişil çekimli bir fiilin takı almaması, onu dişil çekimli bir fiilden farklılaştırır. Ancak bu kezde fiilin öznesi belirsizleşir. Çünkü eril nesne dişilde değişime geç girmiştir. Sadece eril şahıs zamirinin olduğu bir cümlede eril nesne farklılaşma yolunu izlediği bir aşamadır. Dişil çekimli bir cümlede buna ihtiyaç yoktur.

Dolayısıyla eril nesne alan, eril şahısa göre çekimli bir cümlede şahıs zamiri konumundaki "Ey" dişilde de nesnededir. Ayrıca fiil takı almadığı için özne davranışı da gösterir. Zaten öznedeki EY EY erile tabi kılındığı için etkisizleşir. Bu da nesnedeki "EY" i doğrudan özne gibi fiile etki yapmasına yolaçar. Böylece fiile ait olan nesne fiili belirlemeye başlar.

Eyey ey vînit

Eyey a vînitey

"Ey" özne gibi davranışına girince "Eyey" karşında ondan farklılaşarak "a"ya dönüşen nesne konumundaki zamirde aynı davranışı gösterir.

Eyey ey vînit

Eyey a vînitey

6.Farklılaşma

Dişil öznenin değişime uğraması

Daha sonrasında eril nesne "ey" in muhafazakar "eyey" nedeniyle "oy>o" biçimine evrilmiştir. Ancak fiilin çekiminde nesnenin belirleyici olması süreci önceden başladığı için bu durum "o" üzerine de doğrudan geçmiştir. Böylece fiil kendisine göre çekimlendiği için bir anlamda çekimi belirleyen gizli özne olur.

Aye o vînit

Aye a vînite

7.Farklılaşma

Tüm şahıs zamirlerin öznedeki etkinliğini kaybetmesi

Nesne konumundaki "Ey" ve "Eyey" tamamen "O" ve "A" ya dönüşünce diğer zamirlerde aynı yönelime girer. Bunların fiil çekimini belirlemesi kendi içlerinde değişimleri ölçüsünde olmuştur. Enson değişenlerin bu sürece en geç girmeleri muhtemeldir. Bu olasılıkta "O" ve "A" ilk "Ez" sonrasında girmiş olabilir. Çoğullar en son girerken, "Eynan" ise kısalma ölçüsünde en geç girmiş olabilir.

Mi o vînit
To a vînite
Şima o vînit
Ma ê vînitê
Eynan a vînite

8.Farklılaşma

Dişil ekin kısalarak 3.tekil şahıs eklerinde cinsiyetin belirsizleşmesi

Şimdiki zamanda fiilin aldığı takı geçmiş zamana göre daha kısadır.Bu da Dişil öznenin fiil üzerindeki etkisini korur.Fiilin üzerindeki şahıs eki tamamen düşmez. Sadece kısalır.

Eyey ey beneyey
Eyey ey beney

9.Farklılaşma

Şimdiki zamanda eril ve dişil özneler ve eril ve dişil nesneler arasında fiil sahipliğinin belirsizleşmesi

Şimdiki zamanda dişil fiil şahıs ekinin kısalması ancak tamamen ortadan kalkmaması ,eril şahıs ekiyle benzerlik ortaya çıkarmaktadır.Bu da fiilde cinsiyet vurgusunu ortadan kaldırdığı için fiilin sahibinin kimliğini belirsizleştirmektedir.Aynı durum özne nesne ilişkilerinde de ortaya çıkmaktadır.

Ey ey beney
Ey eyey beney
Eyey ey beney
Eyey eyey beney

10.Farklılaşma

Şimdiki zamanda eril özne ve şahıs ekinin eril ve dişil nesneden farklılaşması , Geçmiş zamanda nesne ile benzeşmesi

Şimdiki zamanda üçüncü tekil şahıs takısı Zazacada sonradan değişime uğramış olabilir.Çünkü üçüncü tekil şahıs eki Almanca ve Rusçada ve Farsçada bir "t" içermektedir.

(Alm) Er geht
(Rus) On idet
(Fars) O mîreved

Bu ek aşındıktan sonra fiilde, eril dişil çekim şimdiki zamanda fiil üzerinde çok sonra ortaya çıkmış olabilir.Yani şahıs zamirleriyle eş zamanlı oluşmamıştır.Buradan hareketle fiil çekimin de oluştuğunu var sayarak devam edelim.

Şimdiki zamanda "ey" nesnede muhafazakardır.Çünkü fiile nesne göreviyle bağlıdır ve dişilleştirilmiş bir isimi fiile kendisi bağlar.Dolayısıyla bu ilk vurgulanma biçiminde değişiklik meydana gelmez.Hal böyle olunca öznedeki "Ey" değişim konusunda daha serbesttir.Ayrıca kendi aldığı şahıs ekini dişil şahıs zamiri bu zamanda özne konumunda kullanmaktadır.Bu da bir değişim gerekçesidir.Yani dişil ek "-ey" aşamasına evrildiğinde eril artık "-oy" dur.Sonrasında "y" düşer.Şimdiki zamanda fiilin aldığı zaman ekinin kısalığı oranında özne ve fiil şahıs eki değişir.Nesne daha az değişime uğrar.

Ey ey ben ey >Oy ey benoy>O ey beno
Ey eyey beney >Oy eyey ben oy> O eya beno

11.Farklılaşma

Şimdiki zamanda dişil özne ve şahıs ekinin eril nesneden farklılaşması

Şimdiki zamanda "ey"nin muhafazakar oluşu nedeniyle dişil özne ve şahıs eki değişime uğrar.

"Ey"i muhafazakarlığını pekiştiren özne konumundaki "ey"nin değişime uğramasıdır.Aynı durum dişil özne içinde geçerli olur.

Eyey ey beney >Eyay ey benay>Eya ey benay>Aye ey benay>Ay ey benay>A ey bena

12.Farklılaşma

Şimdiki zamanda dişil nesnenin değişimi,Geçmiş zamandaki özne ile benzeşmesi

Şimdiki zamanda dişil özne değişerek geçmiş zamandaki nesne ile benzeşir.Bu durum şahıs zamirlerinin tamamını etkiler. Böylece şimdiki zamanda çekim değişir.Nesne konumundaki "O"ve"A"nın şimdiki zamanda özne konumuna geçmesi diğer tekil zamirlerde de aynı durumun ortaya çıkmasına zamanla olanak tanır.

A eyey bena>A eya bena>A aye bena

13.Farklılaşma

Şimdiki zamanda çoğul öznenin ve şahıs ekinin değişimi

Şimdiki zamanda çoğulda özne ise 3.tekil "o"nun oluşması nedeniyle "ey"e kısalma olanağını yakalar.

O aye beno

A aye bena

Êynan aye beneyan>Êynan aye beney>Ê aye benê>Ê aye benî

13.Farklılaşma

Geçmiş zamanda çoğul öznenin değişimi

Geçmiş zamanda "Eynan" biçimine evrilmiş olan 3.Çoğul özne daha sonrasında kendi içinde değişime uğramıştır.Ama bu haliyle dahi ilk biçimine

yakındır.Geçmiş zamanda fiil takısının uzunluğu zaten çoğul şahıs eklerinin öncelikli aşınmasını hızlandırmaktaydı.Ayrıca nesnenin fiil çekkinde etkin hale gelmesi nedeniyle "Eynan"daki değişim nesnede daha serbest davranışa girmiştir.Çünkü eril ve dişil zamirler nesnede tamamen değişmiştir.Bu "Eyan"a nesnede kısalma fiil takısında da belirleyici olduğu için onu kendine benzetme olanağı tanımıştır.

Aye o vinit

Aye a vinite

Êynan a vinite>Înan a vinite

Aye ê vinitê

Înan ê vinitê

14.Farklılaşma

Şimdiki zamanda çoğul nesnenin değişimi

Geçmiş zamandaki nesne konumundaki zamirlerin şimdiki zamanda özne konumuna evrilmesi nedeniyle çoğul özne daha serbesttir.Çünkü burada da eril ve dişil baskısı önceden kalkmıştır.

Burada da çoğul zamir öznede diğerleri gibi geçmiş zamanın nesnesiyle aynılaşacak ölçüde kısalmıştır.Dişil nesne zaten çok önceden "Aye" biçimine evrilmişti.Eril nesne ise muhafazakar olduğu için "Eyan" için son durak "Ê" olmuştur.Aynı durum fiil takısında da geçerlidir.

O aye beno

A aye bena

Êynan eynan beney>Ê eynan benê>Ê inan benê

Peki neden "Ey" o biçimine ilk olarak geçmiş zamanda evrildi diye sorarsak ancak şu şekilde anlaşılır kılabiliriz.

İlk önce geçmiş zamanda evrilmedi, tam tersine hem geçmiş hemde şimdiki zamanda bu durum vardı.Sadece geçmiş zamanda şahıs zamirlerinin değişimi daha hızlı olmuştur.Çünkü geçmiş zamanda fiile eklenen geçmiş zaman takısının uzunluğuna bir de "eyey" eklenmesi bu süreci hızlandırmıştır.

15.Farklılaşma

Geçmiş zaman ve şimdiki zaman özne ve nesne durumundaki zamirlerin değişimi

Tekil şahıs zamirlerinin bugünkü biçimlerinin kaynağı olan kökler büyük ihtimalle aşağıdaki gibiydi.Bunlardan yeni tekil zamirler türemiştir.

Man

Ta

Ha

Bunları fiile sahip kılan şahıs ekleri de ya bunlarla aynıydı.Yada içinden bazıları yada bunlarıtamamını işaret eden ekler kısmen değişime uğramıştı. Bu olasılık 2.Tekil için daha kuvvetlidir.

Kerdene fiilini şimdiki zaman eki ile birlikte kökü varsayımsal olarak "kan" şeklinde alarak çıkarsamada bulunabiliriz.

Man kanman >Man kanaan

Ta kanta>Te kante>Te kane

Ha kanha>Ha kanah>Ha kaneh>Ah kaneh>Eh kaneh>Ey keney

16.Farklılaşma

"EZ" ve "Mi"

Buradan hareketle ulaşmaya çalışacağımız kısım "EZ" ve "MI" ayrımının nasıl gerçekleştiğidir. "**Man kanaan**" biçimini almış bir çekimde "**EZ**" nasıl oldu da şimdiki zamanda 1.Tekilin yerine yerleşti?

Daha önceden geçmiş zamanda öznenin yerine nesnenin fiil çekiminde belirleyici olduğundan bahsetmiştik.

İşte "EZ" bu biçimini ilk olarak geçmiş zamandaki bu konumundan almıştır. "EZ" geçmiş zamanda "Man" zamirinin yerine geçmiştir ilk önce.

"Ha man" ilişkisi "Man" ı fiilin nesnesi haline getiren "ha"nın yardımıyla gerçekleşir

Man man ha vinenan

Bu ilişki hece dönmesine uğramış olabilir.

Man ha man vinenan-Ben beni/kendimi görüyorum

Fiilin nesnesi olmayı sağlayan bu durum eylemin "Man"a dönmesine yol açarak "kendi" anlamının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Ez "**Ha Man**" ilişkisinden iki yoldan oluşmuş olabilir

Haman>Ham>1.ahma>ehme>ehne>ehen>ehe>eh>ey>ez
>2.Ha>ah>eh>ey>ez

Geçmiş zamanda bu "kendi" anlamında geçişli fiilin nesnesi olarak kullanılan sözcük şimdi 3.Tekil şahısların fiile etkisi nedeniyle fiildeki takının sahibi haline gelmiştir.Bu arada da bu süreç işlerken "Man" da kısmi değişim geçirmiştir.

Man o vinit

Man a vinit e

Man ez vat an

Mi ez vat an

Burada fiilin belirleyicisi olan "EZ", 3.tekil şahıslar gibi şimdiki zamanda da fiilin sahibine dönüşmüştür.

Ez aye vinenan

Ez ey vinenan

17.Farklılaşma

"EZ" ve "XO"

Büyük bir olasılıkla "XO"da "EZ" gibi aynı kökten evrimleşmiştir.Nesne durumunda öznenin kendisini işaret eden bir tamlamanın ürünüdür

Haman>Ham>han>hon>ho>xo

Diğer dillerde benzerleri

Haman>Ham>ahm>ohm>oym> own

Haman>Ham>Xam>Xow>Xov> Xob> Xod

Haman>Ham>Xam>Xow>Xwo> Xwe

Şimdi bunu geçmiş zamanda geçişli bir fiille kullanarak görelim

Man **ham**an vatan

18.Farklılaşma

"TO" ve "TI"

Aynı durum 2.Tekil şahıs içinde geçerlidir.Onu fiilin nesnesi haline getiren ek aynı zamanda onda nesne durumundaki değişimin gerekçesi olur.

Mi **tah**a vinitan>**Man** **tah** vinitan>**Mi** **ti** vinita

Nesne konumuyla paralel özne konumundaki şahıs zamiri de kısmi değişim geçirmiştir.

Ta vînite

Mi **ti** vînite

To ez vînitān

Nesne durumundaki bu biçim diğer şahıs zamirleri gibi şimdiki zamanda özne olur.

"EY" Her yerde...

HA türevleri						
	<i>Ey</i>		<i>EyEy</i>		<i>Eyan</i>	
	<i>B'süz</i>	<i>B'lü</i>	<i>B'süz</i>	<i>B'lü</i>	<i>B'süz</i>	<i>B'lü</i>
<i>Kişi zamiri</i>	<i>O</i>	<i>Ey</i>	<i>A</i>	<i>Aye</i>	<i>Ê</i>	<i>Înan</i>
<i>İşaret zamiri</i>	<i>O</i>	<i>Ey</i>	<i>A</i>	<i>Aye</i>	<i>Ê</i>	<i>Înan</i>
<i>İlgi zamiri</i>	<i>o/yo</i>		<i>a/ya</i>		<i>ê/yê</i>	
<i>İyelik zamiri</i>	<i>Ey</i>		<i>Aye</i>		<i>Înan</i>	
<i>İyelik edatı</i>	<i>ê</i>		<i>ê</i>		<i>ê</i>	

Bükünlü çoğulun ikinci hecesi hariç hepsi "ha" dönüşümüdür.

Zazacada biyene fiili şahıs ekleri olarak çekimlendiğinde sesli harfle biten fiillere yada isimlere eklenirken araya gien kaynaştırma ünsüzü olarak bilinen "y" gerçekte "h" dönüşümü olan ve sadece sesli bitenlerden sonra beliren "y"dir.Aynı durum zincirleme tamlamada kullanılan ilgi zamiri ve sesli biten isimlere eklenen "î" bükünlülük ve çoğul eki içinde geçerlidir.Biyene çekim ekleri gibi bunlardan da iki grup vardır.

Bazı irani dillerdeki şahıs ekleri																
	Zazaca		Kurmnc.		Sorani		Gorani		Gileki		Beluci		Farsça		Osetçe	
	Şi.	Dili	Şi.	Di	Şi.	Dil	Şi.	Dili	Şi.	Dil.	Şi.	Dili	Şim	Dili	Şim	Dili
Ben	-an	-an	-	-îm	-îm	-îm	-îm	-îm	-im	-im	-an	athan	-îm	-îm	-in	-ton
Sen	-a/e	-a/e	-î	-î	-ît	ît	-î	-î	-î	-î	-e	-athe	-î	-î	-iş	-tay
O	-o	-	-e	-	-a	-	-ê	-	-e	-i	-en	-ath	-îd	-	-i	-ta
O	-a	-e	-e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Biz	ime	ime	- îñ	-îñ	-îñ	-îñ	am	yam	îmî	îmî	-un	athun	-îm	-îm	aem	-tam
Siz	-ê	-ê	- îñ	-îñ	-in	-in	-a	-îa	-îdî	-îdî	eth	athe	-îd	-îd	-ut	-tat
Onlr	-ê	-î	- îñ	-îñ	-in	-in	-îñ	-îñ	-îdî	-îdî	ant	athant	-end	end	-ins	-toy

Zamanla r	Üçüncü Şahıs Zamirleri								
	Özne			Nesne			Fiil eklenen şahıs eki		
	Ey	EyE y	Eya n	Ey	EyE y	Eya n	Ey	EyE y	Eya n
Şimdiki	O	A	Ê	ey	aye	înan	-o	-a	-ê
Dili geçmiş	Ey	Aye	Îna n	o	a	ê	-	-e	-î
Mişli geçmiş	Ey	Aye	Îna n	o	a	ê	-o	-a	-ê

<i>Zazacada 3.şahıs zamirleri (yöresel)</i>										
		<i>Mmkê</i>	<i>Gmgim</i>	<i>Palî</i>	<i>Çewlîg</i>	<i>Pîran</i>	<i>Sewregî</i>	<i>Heni</i>	<i>Lice</i>	<i>Motkî</i>
<i>Eril</i>	<i>B.süz</i>	<i>U/wu</i>	<i>O</i>	<i>wî</i>	<i>wî</i>	<i>O/yo</i>	<i>o</i>	<i>hî</i>	<i>ew</i>	<i>aw</i>
	<i>B.lü</i>	<i>Ey</i>	<i>Ey</i>	<i>ey</i>	<i>yî</i>	<i>Ye/jey</i>	<i>ey</i>	<i>ayo</i>		
<i>Dişil</i>	<i>B.süz</i>	<i>A</i>	<i>A</i>	<i>ya</i>		<i>A/ya</i>	<i>a</i>			
	<i>B.lü</i>	<i>Ae</i>	<i>Ay</i>	<i>yê</i>	<i>yay</i>	<i>Ya/yay/jay</i>	<i>ay</i>	<i>ayê</i>		
<i>Çoğul</i>	<i>B.süz</i>	<i>Î /yî</i>	<i>ê</i>	<i>yî</i>		<i>Ê/yê</i>	<i>ê</i>	<i>hî</i>		
	<i>B.lü</i>	<i>îne</i>	<i>îne</i>		<i>yîn</i>	<i>Yîne/ yinî</i>	<i>eyna</i>	<i>Ayno /ayne</i>		

Bu tablo için aşağıdaki kaynaktan yararlanılmıştır.
Bkz Vate-8 s.32

Kürtçe ve diğer irani dillerde 3.şahıs zamirleri

<i>Zamirler</i>	<i>Zazaca</i>	<i>Kurmanci</i>	<i>Sorani</i>	<i>Gorani</i>	<i>Hewramî</i>	<i>Beluci</i>	<i>Oset</i>	<i>Gileki</i>	<i>Fars</i>
<i>Eril</i>	<i>O /Ey</i>	<i>Ew/Wî</i>	<i>Aw</i>	<i>Ana/ina ani/ini</i>	<i>Ad</i>	<i>Eş/E/i/ An/ Anh</i>	<i>Uıy</i>		<i>U</i>
<i>Dişil</i>	<i>A/ Aye</i>	<i>Ew/We</i>	-		<i>Ade</i>		-		-
<i>Çoğul</i>	<i>Ê /Înan</i>	<i>Ew/Wan</i>	<i>Ewan</i>	<i>Anana Înana Anani Înani</i>	<i>Adê</i>	<i>Eş/ Eşan/ An/An han</i>	<i>Uıdon</i>		<i>Îşan /anha</i>

<i>Zamirler</i>	<i>Zazaca</i>	<i>isveç</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Holland.</i>	<i>Almanca</i>
<i>Eril</i>	<i>O /Ey</i>	<i>Han</i>	<i>He</i>	<i>Hij</i>	<i>Er</i>
<i>Dişil</i>	<i>A/ Aye</i>	<i>Hun</i>	<i>She</i>	<i>Zij (Ze)</i>	<i>Sie</i>
<i>Cansız</i>	-	-	<i>İt</i>	<i>Het</i>	<i>Es</i>
<i>Çoğul</i>	<i>Ê /Înan</i>	<i>De</i>	<i>They</i>	<i>Ze (Zij)</i>	<i>Sie</i>

<i>Zamirler</i>	<i>Zazaca</i>	<i>Rus</i>	<i>Polanca</i>	<i>Belarus</i>
<i>Eril</i>	<i>O /Ey</i>	<i>On</i>	<i>On</i>	<i>On</i>
<i>Dişil</i>	<i>A/ Aye</i>	<i>Ona</i>	<i>Ona</i>	<i>Ana</i>
<i>Cansız</i>	-	<i>Ono</i>	<i>Ono</i>	<i>Ano</i>
<i>Çoğul</i>	<i>Ê /Înan</i>	<i>Oni</i>	<i>Oni</i>	<i>Ani</i>

<i>Zamirler</i>	<i>Zazaca</i>	<i>Latin</i>	<i>İspanyol</i>	<i>Portekiz</i>	<i>İtalyan</i>	<i>Romen</i>
<i>Eril</i>	<i>O /Ey</i>		<i>El-le</i>	<i>Ele -ihe</i>	<i>Lui-lo</i>	<i>El</i>
<i>Dişil</i>	<i>A/ Aye</i>		<i>Ella-le</i>	<i>Ela</i>	<i>Lei-la</i>	<i>Ea</i>
<i>Çoğul-E</i>	<i>Ê /İnan</i>		<i>Ellos-les</i>	<i>Eles-ihes</i>	<i>Loro-li</i>	<i>Ei</i>
<i>Çoğul-D</i>	<i>Ê /İnan</i>		<i>Ellas-les</i>	<i>Elas</i>	<i>le</i>	<i>Ele</i>

<i>Soğdça 3.tekil ve çoğul</i>			
	<i>Ey</i>	<i>EyEy</i>	<i>Eyan</i>
<i>Yalın</i>	<i>Xo</i>	<i>Xa</i>	<i>Weşand</i>
<i>Genitiv</i>	<i>Unî</i>	<i>Uya</i>	<i>?</i>

Bkz

Prods Oktor Skjaervo

An Introduction To Manichean Sogdian

<http://www.fas.harvard.edu/~iranian/Sogdian/sogdiancomplete.pdf>

<i>Genç avestanca 3.tekil ve çoğul</i>						
	<i>Ey</i>	<i>EyEy</i>	<i>Nötr</i>	<i>Eyan</i>		
				<i>Eril</i>	<i>Dişil</i>	<i>cansız</i>
<i>Yalın</i>	<i>ho</i>	<i>ha</i>	<i>tat</i>	<i>te</i>	<i>ta</i>	<i>ta</i>
<i>İşaret zamirleri</i>	<i>ahmi</i>	<i>atjhe</i>	<i>ahmi</i>	<i>aeşua</i>	<i>ahuua</i>	<i>aeşua</i>
<i>İlgi zamirleri</i>	<i>yahmi</i>	<i>yenhe</i>	<i>yahmi</i>	<i>yaeşu</i>	<i>yahu</i>	<i>yaeşu</i>

Bkz

Prods Oktor Skjaervo

An Introduction to Young Avestan

<http://www.fas.harvard.edu/~iranian/Avesta/avestancomplete.pdf>

Zazaca işaret zamirleri

1.grup (Yalın-uzak)	2.grup -yakın	3.grup -Uzak
Ey Aye înan	Ney Naye Ninan	Dey Daye Dinan

Hint-avrupa dillerinde çoğul eki							
		Zazaca	Almanca	İngilizce	Rusça	İspanyol	Farsça
	Ey nan	an	en/n/nen	-	-	-	an
hanan	Ey	î	s	es/s	ı/î	es/s	ha

Eski ingilizcede....

Zazacada belirtili nesne durumundaki eril isimlere eklenen "î" sesinin bir he>ey>ê>î dönüşümü olduğunu aynı şekilde dişil isimlerde de bulunduğundan daha önce bahsetmiştik.İngilizcede cinsiyet çekimi kalmadan öce bugünkü "the" yerine bu işlevi erilde "se" ve dişilde "seo" yerine getirmektedir.Etimolojik araştırmada onun "ha,sa" ile ilişkili olduğu belirtilmiştir.Ancak cinsiyetin nereden kaynaklandığı belirtilmemiştir.Bu da ancak "ey" ve "eyey" ilişkisiyle anlaşılabilir.
"The" için aşağıdaki linke de bakınız.

THE				
	Ey	EyEy	nötr	Eyan
Yalın	se	seo	þæt	th ^a
İyelik	tha ^{es}	thaera	þæ ^s	thara ^a

Sanskrit -sa

Avestan-ha

GreK-ho,he

İrlanda-so

bkz

[http://www.etymonline.com/index.php?](http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=THE&searchmode=none)

[allowed_in_frame=0&search=THE&searchmode=none](http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=THE&searchmode=none)

Osetcede...

<i>Osetçe (kurallı)çoğul eki</i>	
	<i>-tae</i>

<i>Osetçe kişi iyelik sıfatları</i>	
<i>Benim</i>	<i>Ma<i>e</i></i>
<i>Senin</i>	<i>Da<i>e</i></i>
<i>Onun</i>	<i>Ya<i>e</i></i>
<i>Bizim</i>	<i>Na<i>e</i></i>
<i>Sizin</i>	<i>Ua<i>e</i></i>
<i>Onların</i>	<i>Sa<i>e</i></i>

Beluci dilinde...

<i>Beluci çoğul eki</i>	
<i>Yalın</i>	<i>Genitiv</i>
<i>-an</i>	<i>-an<i>î</i></i>

<i>Beluci iyelik sıfatları</i>	
<i>Benim</i>	<i>Main,Man<i>î</i></i>
<i>Senin</i>	<i>Tha<i>î</i></i>
<i>Onun</i>	<i>Esh<i>î</i>,Eshîya</i>
<i>Bizim</i>	<i>Maîn</i>
<i>Sizin</i>	<i>Shawa<i>î</i>,Sha<i>î</i></i>
<i>Onların</i>	<i>Eshan<i>î</i></i>

İtalyancada....

İtalyancada isimlerin son harfleri	
Eril	Dişil
-o -e	-a -i -u -e

İtalyancada isimlerin çoğulu yukardaki seslerin " -i " sesline dönüştürülmesiyle yapılır

İtalyanca tanımlıklar		
	Tekil	Çoğul
Eril	il ,lo l'	i,gli
Dişil	La, l'	le

İtalyanca İyelik sıfatları				
	Eril-tekil	Dişil-tekil	Eril-çoğul	Dişil çoğul
Benim	Mio	Mia	Miei	Mie
Senin	Tuo	Tua	Tuoi	Tue
Onun	Suo	Sua	Suoi	Sue
Bizim	Nostro	Nostra	Nostrì	Nostre
Sizin	Vostro	Vostra	Vostri	Vostre
Onların	Loro	Loro	Loro	Loro

İspanyolcada....

ispanyolca tanımlıklar		
	Tekil	Çoğul
Eril	el	los
Dişil	La	las

<i>İspanyolca İyelik zamirleri</i>				
	<i>Eril-tekil</i>	<i>Dişil-tekil</i>	<i>Eril-çoğul</i>	<i>Dişil çoğul</i>
<i>Benim</i>	<i>Mio</i>	<i>Mia</i>	<i>Mios</i>	<i>Mias</i>
<i>Senin</i>	<i>Tuyo</i>	<i>Tuya</i>	<i>Tuyos</i>	<i>Tuyas</i>
<i>Onun</i>	<i>Suyo</i>	<i>Suya</i>	<i>Suyos</i>	<i>Suyas</i>
<i>Bizim</i>	<i>Nostr</i>	<i>Nostr</i>	<i>Nostr</i>	<i>Nostr</i>
<i>Sizin</i>	<i>Vostro</i>	<i>Vostr</i>	<i>Vostros</i>	<i>Vostras</i>
<i>Onların</i>	<i>Suyo</i>	<i>Suya</i>	<i>Suyos</i>	<i>Suyas</i>

<i>İspanyolcada isimlerin son harfleri</i>	
<i>Eril</i>	<i>Dişil</i>
-o	-a
-e	-i
-sessizle bitenler	-u
	Bazı -e ile bitenler
	-d
	-z

İspanyolcada çoğul seslilere "-s" sessizle bitenlere "-es" eklenerek yapılır

© Raver Dersim

Bu yazının yayın hakları saklıdır.

23.01.2014

İnternet ortamında "url ve yazar ismi " verilmek kaydıyla yayınlanabilir..